

**КОНТРОЛЬ ТА ОБЛІК ЯК ЗАСІБ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ
ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ У ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНАХ****CONTROL AND ACCOUNTING AS A MEASURE OF EVALUATION
OF THE EFFICIENCY OF THE IMPLEMENTATION OF PHYSICAL TRAINING
IN LEGAL ENVIRONMENTAL BODIES****Ковальов І.М., к.ю.н., старший викладач кафедри
спеціальної фізичної підготовки***Харківський національний університет внутрішніх справ*

У статті доведено, що фізична підготовка у правоохоронних органах є внутрішньоорганізаційною адміністративною діяльністю правоохоронних органів, реалізація якої здійснюється в рамках адміністративно-правових відносин. З'ясовано, що контроль та облік становить собою засіб оцінки ефективності здійснення фізичної підготовки у правоохоронних органах.

Ключові слова: фізична культура, фізична підготовка, правоохоронні органи, адміністративна діяльність правоохоронних органів, контроль та облік.

В статье доказано, что физическая подготовка в правоохранительных органах является внутриорганизационной административной деятельностью правоохранительных органов, реализация которой осуществляется в рамках административно-правовых отношений. Установлено, что контроль и учёт представляют собой средство оценки эффективности осуществления физической подготовки в правоохранительных органах.

Ключевые слова: физическая культура, физическая подготовка, правоохранительные органы, административная деятельность правоохранительных органов, контроль и учёт.

It has been proved that physical training in law enforcement bodies is an internal organizational administrative activity of law enforcement bodies, the realization of which is carried out within the framework of administrative-legal relations: appointment to the post, transfer, the procedure of attestation, bringing to responsibility, and the final result may be a negative factor – such as dismissal from a position or from a service. Control is a kind of feedback that allows you to see, discover, exactly how the parameters of the system are accurately observed. With the help of control, the following management tasks are solved such as ensuring the strict implementation of laws and regulations that regulate the activities of law enforcement bodies and their subdivisions as objects of management activity, achievement of timeliness and quality of execution of decisions, increase of efficiency of official activity, executive discipline, provision help, learning best practices, etc. It is revealed that during the control of the effectiveness of physical training in law enforcement bodies, the quality of physical training management is analyzed, evaluated and evaluated: 1) quality control of physical training; 2) completeness and quality of assimilation of the personnel of the program of physical training; 3) the level of physical training units; 4) level of physical training of candidates for service to the law enforcement agency.

Control over the level of police officers' preparedness is carried out during: appointment of a policeman to a higher position, instructing before interrogation, conducting training (control and testing) classes, passing tests on the results of training and checking fees, fixing firearms; Complex inspection, control, target and final inspections.

It is emphasized that the level of physical preparedness of the personnel of the law-enforcement body is reflected in the official characteristics, attestations and representations, which constitutes the internal organizational organization of the law-enforcement agency.

Key words: physical education, physical training, law enforcement agencies, administrative activities of law enforcement agencies, control and accounting.

Постановка проблеми. Науковий інтерес щодо проблем контролю зумовлений тим, що власне контроль як правове і соціальне явище є необхідною умовою ефективності державного управління чи регулювання, оскільки без контролю неможливо забезпечити компетентність та конкретність управління [1]. У зв'язку із цим фізична підготовка має виняткове значення, оскільки саме за допомогою цієї внутрішньосистемної функції забезпечується навчання та виховання працівників правоохоронних органів. Рівень фізичної готовності особового складу до професійної діяльності має обов'язково враховуватися в разі присвоєння чергових військових і спеціальних звань, призначенні на відповідні посади тощо.

Стан дослідження. Аналіз наукової літератури, яка стосується питань соціального управління, дозволяє стверджувати, що у визначенні сутності соціального контролю кожний учений чи певна їх група мають власну позицію, тим самим виділяючи окремі сторони контролю, на які вони вважають за необхідне звернути першочергову увагу [2, с. 14]. Підґрунтям наукової статті стали праці вчених-адміністративістів, серед яких: В.Б. Авер'янов, О.Ф. Андрійко, О.М. Бандурка, Ю.П. Битяк, О.Г. Бондарчук, А.О. Галай, С.К. Гречанюк, С.Ф. Денисюк, О.В. Джафарова, С.В. Ківалов, Т.О. Коломоець, А.Т. Комзюк, Ю.В. Корнеєв, О.В. Кузьменко, О.І. Миколенко, С.О. Масьондз, О.М. Музичук,

Н.О. Рибалка, О.П. Рябченко, Є.Ю. Соболев, А.І. Суббот, С.О. Шатрава й інші.

Виклад основного матеріалу. На початку вкажемо, що у філософській, соціологічній та юридичній літературі деякі автори розуміють під соціальним контролем сукупність процесів у соціальній системі, за допомогою яких забезпечується додержання визначених «зразків» діяльності, а також дотримання обмежень у поведінці, порушення яких негативно позначається на функціонуванні системи [3]. О.М. Бандурка наголошує на тому, що в діяльності правоохоронних органів контроль служить двом основним цілям: по-перше, спрямуванню діяльності органів на виконання поставлених завдань методом перевірки її фактичного стану; по-друге, управлінню процесом удосконалення оперативно-службової діяльності шляхом своєчасного виявлення й усунення відхилень, недоліків та їхніх причин [4, с. 262]. Водночас О.М. Бандурка розглядає контроль як функцію управління, яка полягає у спостереженні за діяльністю об'єкта і перевірці її відповідності управлінським рішенням (закони, плани, норми, статuti, інструкції, накази тощо). У такому разі контроль спрямований на виявлення, вивчення результатів впливу суб'єкта управління на об'єкт управління, відхилень від згаданих рішень, від норм організації, а також на загальне регулювання діяльності об'єкта [4, с. 262].

Н.Г. Ярова у своєму дисертаційному дослідженні доводить, що до загальних функцій організаційно-правового регулювання у спортівній сфері варто віднести ті, які притаманні будь-якому управлінню, незалежно від того, на якому рівні та в яких галузях вони здійснюються, що справляють об'єктивно необхідний вплив на окремі процеси, що відбуваються в галузі спорту, виражають внутрішню технологію управлінської діяльності, і серед яких виокремлює контроль, облік [5, с. 54]. У зв'язку із зазначеним Н.Г. Ярова наголошує на тому, що функція обліку пов'язана зі збиранням, передачею, зберіганням і переробленням даних, реєстрацією та групуванням відомостей про діяльність системи управління, наявність і витрати ресурсів тощо. Облік є передумовою контролю. Функція контролю має свої особливості щодо інших функцій. Так, якщо планування ставить завдання, організація приводить систему управління в стан можливості виконання цього завдання, то контроль характеризується універсальністю стосовно управлінської системи. Контроль покликаний постійно надавати інформацію про дійсний стан справи щодо виконання завдань. Отже, як наголошує вчена, контроль починається з одержання інформації про дійсний стан керованого об'єкта та закінчується ухваленням рішень, які передбачають відповідну корекцію в системі управління для досягнення запланованої мети. Контроль ґрунтується на принципі зворотних зв'язків, які існують за будь-якої взаємодії суб'єкта й об'єкта в системі управління. Кожна загальна функція управління перебуває у взаємозв'язку з іншими [5, с. 56].

В.Я. Малиновський досліджує функцію саме соціального контролю, яка полягає в спрямуванні процесу управління на встановлення ідеальної моделі коригування поведінки підконтрольного об'єкта. На думку вченого, контроль – це процес забезпечення досягнення організацією своєї мети, який складається зі встановлення критеріїв, визначення фактично досягнутих результатів і проведення коригувань тоді, коли досягнуті результати суттєво відрізняються від установлених критеріїв [6, с. 211–215].

На нашу думку, контроль – це своєрідна форма зворотного зв'язку, яка дозволяє побачити, виявити, наскільки точно додержуються задані системі параметри. За допомогою контролю вирішуються такі управлінські завдання, як забезпечення неухильного виконання законів і підзаконних актів, які регламентують діяльність правоохоронних органів та їхніх підрозділів як об'єктів управлінської діяльності, досягнення своєчасності й належної якості виконання ухвалених рішень, підвищення ефективності службової діяльності, виконавчої дисципліни, надання допомоги, вивчення передового досвіду тощо [4, с. 262–263]. Варто зазначити, що серед форм контролю особливе місце посідає комплексне інспектування правоохоронного органу, яке проводиться спеціально сформованими бригадами і має багатоцільовий характер. У процесі інспектування вивчається стан справ в органі, оперативна обстановка на території, яка цим органом обслуговується, розробляються стратегічні напрями діяльності органу тощо [4, с. 263].

Усякий процес контролю має три основні стадії: а) підготовка до проведення перевірки (підготовка до перевірки передбачає визначення кола осіб – учасників перевірки, розподіл обов'язків між ними, вибір форм і методів роботи, планування контрольної діяльності, інструктаж, розроблення контрольних увідних); б) безпосередня перевірка (стадія безпосередньої перевірки включає збір і оброблення інформації, безпосередній контроль (гласний і негласний, таємний) на робочому місці (хронометраж, візуальне спостереження), допомогу в усуненні недоліків); в) підбиття підсумків (завершується процес контролю підбиття підсумків. Вони оформлюються актом, довідкою, рапортом, складанням плану заходів щодо усунення недоліків, виявлених під час перевірки. Наслідки перевірки

розглядаються на оперативних нарадах, засіданні колегії правоохоронного органу) [4, с. 265–266].

У межах статті основна увага буде приділена внутрішньовідомчому контролю за фізичною підготовкою особового складу правоохоронних органів з урахуванням вищезазначених стадій контролю. Справді, відповідності до наказу Міністерства внутрішніх справ (далі – МВС) України від 13 жовтня 2014 р. № 1067 «Про затвердження Інструкції з організації фізичної підготовки в Національній гвардії України», контроль за фізичною підготовкою в Національній гвардії України здійснюється відповідними командирами (начальниками), начальником служби фізичної підготовки і спорту й іншими посадовими особами та спрямований на вивчення стану фізичної підготовки [7]. Під час контролю за фізичною підготовкою в Національній гвардії України перевіряються, аналізуються й оцінюються: 1) якість управління фізичною підготовкою; 2) повнота та якість засвоєння військовослужбовцями програми з фізичної підготовки; 3) рівень фізичної підготовленості нового поповнення військової частини; 4) рівень фізичної підготовленості військовослужбовців; 5) рівень фізичної підготовки підрозділів [7].

Якщо вести мову про контроль за організацію фізичної підготовки у Службі зовнішньої розвідки України, то він здійснюється відповідно до наказу Служби зовнішньої розвідки України від 21 січня 2013 р. № 15 «Про затвердження Інструкції про організацію фізичної та вогневої підготовки у Службі зовнішньої розвідки України», шляхом перевірки: рівня фізичної підготовки кандидатів на військову службу за контрактом; якості засвоєння військовослужбовцями програм із фізичної підготовки; ефективності процесу фізичної підготовки; якості організації, забезпечення і проведення фізичної та вогневої підготовки; стану фізичної готовності військовослужбовців і підрозділів до виконання оперативного-службових завдань [8].

У свою чергу, керівники структурних підрозділів, організатори навчального процесу та спортивних змагань, працівники медичного підрозділу Служби зовнішньої розвідки України та самі військовослужбовці вживають усіх необхідних заходів для попередження травматизму у процесі фізичної та вогневої підготовки, а саме: перевіряють безпечність спортивних споруд та місць виконання вправ, інвентарю, спорядження, спортивного одягу та взуття; суворо дотримуються умов виконання тестів і нормативів, правил проведення змагань та підтримують водночас високий рівень дисципліни [8].

Варто звернути увагу на те, що в Національній поліції, відповідно до наказу МВС України від 26 січня 2016 р. № 50 «Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України», ведеться контрольна-наглядова справа з організації службової підготовки, яка покладається на підрозділи професійного навчання (відповідальним працівником) апаратів МТОНП, ГУНП (закладу, установи) з метою упорядкування планової та звітної документації зі службової підготовки, яка включає: копії наказів про організацію службової підготовки на навчальний рік апаратів МТОНП, ГУНП (закладу, установи) та територіальних підрозділів; тематичні плани з усіх видів службової підготовки; графіки проведення навчальних зборів; графік проведення занять із тактичної підготовки в територіальних підрозділах; графіки проведення занять із вогневої та фізичної підготовки в апараті МТОНП, ГУНП (закладі, установі) та територіальних підрозділах; рапорти й узагальнені довідки про стан службової підготовки в апараті МТОНП, ГУНП (закладі, установі) та територіальних підрозділах; результати (відомості) підсумкової перевірки рівня службової підготовленості поліцейських апаратів МТОНП, ГУНП (закладу, установи) та територіальних підрозділів за підсумками навчального року; копії протоколів оперативних нарад керівництва апаратів МТОНП,

ГУНП (закладу, установи), щодо розгляду питань професійного навчання поліцейських; звітну документацію [9].

Зауважимо, що перевірка рівня службової підготовленості проводиться з метою оцінювання як окремого поліцейського, так і підрозділу, органу (закладу, установи) поліції загалом та здійснюється відповідно до: наказів організаційно-розпорядчого характеру Національної поліції України (для перевірки органу, (закладу, установи) поліції); наказів Міністерства внутрішніх справ України (для перевірки вищого навчального закладу із специфічними умовами навчання, який здійснює підготовку поліцейських) [10].

Під час здійснення перевірки вивчається: якість та ефективність навчання в системі службової підготовки; обсяг вивченого на момент перевірки навчального матеріалу, передбаченого тематичним планом; рівень засвоєння поліцейськими навчального матеріалу та вміння застосувати ці знання на практиці; готовність поліцейських до виконання службових завдань; стан та наявність навчально-матеріальної бази, її оснащення; роль керівника структурного (зокрема, територіального) підрозділу, органу (закладу, установи) поліції в організації навчання [10].

Під час здійснення комплексного інспектування, контрольної та цільової перевірок органу (закладу, установи) поліції, його структурного (зокрема, територіального) підрозділу, які проводяться згідно з розпорядчими документами Національної поліції України, до перевірки рівня службової підготовленості залучається не менше 70 відсотків наявної чисельності поліцейських. В апаратах МТОНП, ГУНП перевіркою повинно бути охоплено не менше двох структурних підрозділів апаратів МТОНП, ГУНП та не менше 20 відсотків підпорядкованих їм відокремлених територіальних підрозділів (відділів), а також не менше 25 відсотків підпорядкованих цьому підрозділу відділень поліції, перелік яких визначає голова комісії перед початком проведення перевірки. Конкретну кількість структурних підрозділів органу (закладу, установи) поліції, які підлягають перевірці, визначає комісія або особа, яка здійснює перевірку [9].

До складу комісії, яка проводить перевірку рівня службової підготовленості поліцейських структурного підрозділу апаратів НП, МТОНП, ГУНП, закладу (установи) під час проведення комплексного інспектування, контрольної та цільової перевірок, крім працівників підрозділу професійного навчання (відповідального працівника), обов'язково залучаються працівники підрозділу внутрішньої безпеки та / або інспекції з особового складу, а також, у разі потреби, представники інших заінтересованих структурних підрозділів [9].

Стосовно керівників підрозділу кадрового забезпечення, підрозділу професійного навчання апаратів МТОНП, ГУНП та відповідального працівника закладу (установи) в атестаційному порядку виноситься питання щодо доцільності перебування на займаних посадах, якщо більше 50 відсотків поліцейських підрозділу, що перевірявся, за результатами підсумкової перевірки отримали позитивну оцінку, а за результатами комплексного інспектування (контрольної, цільової перевірок) отримали зі службової підготовки оцінку «незадовільно». Варто констатувати, що рівень фізичної підготовки особового складу Національної поліції на пряму впливає на подальше проходження служби керівників того підрозділу, щодо якого здійснювалися контрольні заходи [9].

Отже, контроль за рівнем службової підготовленості поліцейських здійснюється під час: призначення поліцейського на вищу посаду, інструктажу перед заступанням на службу, проведення навчального (контрольно-перевірочного) заняття, здачі заліків за підсумками проходження навчально-перевірочного збору, закріплення вогнепальної зброї; проведення комплексного інспектування, контрольної, цільової та підсумкової перевірок [9].

Варто зазначити, що рівень знань поліцейського визначається під час: комплексного інспектування, контрольної, цільової, підсумкової перевірок та призначення на вищу посаду шляхом виконання тестових завдань із функціональної підготовки, тестових та / або ситуативних завдань із загальнопрофільної, тактичної підготовок, тестових завдань, вправ зі стрільби та нормативів із вогневої підготовки, ситуативних завдань і контрольних вправ із фізичної підготовки; проведення навчально-перевірочного збору шляхом виконання тестових та / або ситуативних завдань із загальнопрофільної, тактичної підготовок, тестових завдань, вправ зі стрільби і нормативів із вогневої підготовки, ситуативних завдань і контрольних вправ із фізичної підготовки; закріплення вогнепальної зброї шляхом виконання тестових завдань щодо заходів безпеки під час поводження зі зброєю, порядку і правил її застосування та використання, матеріальної частини зброї, а також практичного виконання вправ зі стрільби та нормативів із вогневої підготовки [9].

Відповідно до наказу МВС України від 26 січня 2016 р. № 50 «Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України», виокремлено такі етапи проведення підсумкової перевірки: перший – складання заліків зі службової підготовки поліцейськими органу поліції (проводиться протягом 30 днів із моменту закінчення навчального року). До участі в першому етапі залучається не менше 70 відсотків від фактичної чисельності поліцейських підрозділу поліції; другий – складання заліків зі службової підготовки поліцейськими, які на першому етапі з різних причин заліки не склали, та перескладання їх тими, які отримали оцінку «незадовільно» з одного з видів службової підготовки (проводиться протягом 45 днів після завершення першого етапу, з обов'язковим урахуванням терміну, необхідного для самостійної підготовки) [9]. Отже, у підсумку, поліцейські, які за результатами двох етапів підсумкової перевірки отримали оцінку з функціональної підготовки «незадовільно», не брали участі в підсумковій перевірці без поважних причин, а також ті, які не змогли успішно закінчити навчання на навчально-перевірочних зборах, підлягають направленню на атестування [9].

Щодо керівника структурного (зокрема, територіального) підрозділу органу (закладу, установи) поліції, поліцейські якого під час підсумкової перевірки отримали більше 20 відсотків незадовільних оцінок зі службової підготовки, атестаційним порядком порушується питання щодо доцільності його перебування на займаній посаді [9].

До дисциплінарної відповідальності установленим порядком притягаються поліцейські, які: порушують наказ керівника органу (закладу, установи) поліції про організацію службової підготовки; отримали незадовільну оцінку зі службової підготовленості за результатами перевірки органу (закладу, установи) поліції [9].

На підставі зазначеного можна зробити проміжний висновок, що фізична підготовка у правоохоронних органах є саме внутрішньоорганізаційною адміністративною діяльністю правоохоронних органів, реалізація якої здійснюється в межах адміністративно-правових відносин: призначення на посаду, переміщення по службі, процедура атестації, притягнення до відповідальності, і кінцевим результатом може бути негативний чинник – звільнення із займаной посади або зі служби.

Що стосується обліку, то він є тим ґрунтом, на якому тільки й може здійснюватися контроль, і одночасно він є формою контролю. Облік може бути як поточним, так і періодичним. Він полягає в одержанні, обробці, аналізі і систематизації даних про наслідки діяльності системи управління. Але в процесі обліку якість роботи об'єктів контролю не оцінюється. Це – завдання контролю, який передбачає отримання й аналіз не тільки кількісної, але й якісної інформації, констатацію виконання або невиконання

нання конкретних рішень, з'ясування причин виявлених порушень [4, с. 263].

Стосовно об'єкта (напрямку) облік поділяється на загальний і спеціальний. Останній стосується окремих питань діяльності правоохоронного органу. Загальний облік охоплює всі напрями діяльності правоохоронного органу. Способи обліку можуть бути найрізноманітнішими: списочні, журнальні, картотечні, комп'ютерні тощо [4, с. 265]. Система, діяльність якої позбавлена обліку і контролю, не здатна функціонувати ефективно, навіть більше, вона нежиттєздатна, і її розпад – це просто питання часу.

Відповідно до наказу МВС України від 13 жовтня 2014 р. № 1067 «Про затвердження Інструкції з організації фізичної підготовки в Національній гвардії України» облік фізичної підготовки повинен відображати її стан і здійснюватися у: військовій частині – начальником служби фізичної підготовки і спорту; батальйоні – заступником командира батальйону; роті – командиром роти; взводі – командиром взводу [7].

Варто звернути увагу на те, що в Національній поліції, відповідно до наказу МВС України від 26 січня 2016 р. № 50 «Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України», обліковою документацією в системі службової підготовки є: журнал обліку відвідування та успішності поліцейських зі службової підготовки; журнал обліку результатів здачі заліків зі службової підготовки перед призначенням поліцейських на вищі посади; картка обліку професійного навчання поліцейського; контрольно-оглядова справа з організації службової підготовки. У свою чергу, звітною документацією в системі службової підготовки Національної поліції є: звіт за результатами проведення практичних занять із вогневої підготовки; звіт за результатами навчання поліцейських на навчально-перевірочних (навчально-тренувальних) зборах; звіт про кількість осіб, які за результатами першого та другого етапів підсумкової перевірки зі службової підготовки отримали загальну оцінку «незадовільно»; довідка за результатами навчання поліцейських органу (підрозділу) поліції протягом навчального року [9].

Результати успішності кожного поліцейського обов'язково заносяться у відповідний розділ журналу обліку відвідування й успішності поліцейських зі службової підготовки, який зберігається в особи, відповідальної за ведення обліково-планової документації (особи, яка вико-

нує її обов'язки). Журнал обліку результатів здачі заліків зі службової підготовки перед призначенням поліцейських на вищі посади та з вогневої підготовки перед закріпленням за поліцейськими вогнепальної зброї ведеться підрозділом професійного навчання, де й зберігається [9].

Результати підготовленості поліцейського за підсумком навчального року відображаються в картці обліку професійного навчання, яка зберігається в його особовій справі. Інформація до неї заноситься працівником підрозділу кадрового забезпечення відповідно до даних, поданих підрозділом професійного навчання. Відомості, що містяться в картці, обов'язково враховуються під час атеставання, направлення поліцейського до тренінгового центру (закладу, установи), просування по службі. За результатами навчання поліцейських органів (закладів, установ) поліції протягом навчального року підрозділ професійного навчання (відповідальний працівник) готує довідку, де відображається стислий аналіз рівня службової підготовленості поліцейських за навчальний рік, зазначаються недоліки, які мали місце в навчанні, та пропозиції щодо їх усунення [9].

Висновок. У кінцевому підсумку варто констатувати, що під час контролю ефективності здійснення фізичної підготовки у правоохоронних органах перевіряються, аналізуються й оцінюються: 1) якість управління фізичною підготовкою; 2) повнота та якість засвоєння особовим складом програми з фізичної підготовки; 3) рівень фізичної підготовки підрозділів; 4) рівень фізичної підготовки кандидатів на службу до правоохоронного органу. Обліку як засобу оцінки ефективності здійснення фізичної підготовки у правоохоронних органах підлягають: 1) навчальні заняття з фізичної підготовки з особовим складом у підрозділах; 2) довідка про рівень фізичної підготовки в підрозділі; 3) результати перевірок фізичної підготовки й оглядів спортивно-масової роботи; 4) інструкторсько-методичні та показові заняття, навчально-методичні збори (семінари) зі спортивними організаторами підрозділів, тренерами і суддями зі спорту; 5) результати змагань, що проводилися в підрозділі, виступів команд і окремих спортсменів на змаганнях поза підрозділом; 6) спортивні рекорди і досягнення підрозділу правоохоронного органу [7].

У свою чергу, рівень фізичної підготовленості особового складу правоохоронного органу відображається у службових характеристиках, атестаціях та поданнях, що становить собою внутрішньоорганізаційну адміністративну діяльність правоохоронного органу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Общая теория права и государства : учебник / под ред. В.В. Лазарева. Москва : Юристъ, 1996. 472 с.
2. Орехова І.С. Державний контроль господарської діяльності: адміністративно-правові засади : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2009. 186 с.
3. Сушко Л.П. Організаційно-правові засади здійснення судового контролю в Україні : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2009. 180 с.
4. Основи управління в органах внутрішніх справ : навчальний посібник / О.М. Бандурка та ін. Харків : ХНУВС, 2011. 591 с.
5. Ярова Н.Г. Організаційно-правове регулювання у галузі спорту України : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2008. 186 с.
6. Малиновський В.Я. Державне управління : навчальний посібник. Луцьк : Вежа ; Вол. держ. ун-т ім. Лесі Українки, 2000. 558 с.
7. Про затвердження Інструкції з організації фізичної підготовки в Національній гвардії України : наказ МВС України від 13 жовтня 2014 р. № 1067. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/z1375-14>.
8. Про затвердження Інструкції про організацію фізичної та вогневої підготовки в Службі зовнішньої розвідки України : наказ Служби зовнішньої розвідки України від 21 січня 2013р. № 15. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/laws/show/z0436-13/paran14#n14>.
9. Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України : наказ МВС України від 26 січня 2016 р. № 50. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/z0260-16>.
10. Про затвердження Положення про організацію службової підготовки осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту : наказ МВС України від 20 лютого 2015 р. № 189. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/z0293-15>.